



**Özgün Makale (Nitel Araştırma)**

**Unique Article (Qualitative Research)**

*Geliş Tarihi – Submitted: 01.12.2021*

*Kabul Tarihi – Accepted: 22.12.2021*

Atıf Bilgisi / Reference Information

Çakır, E., Özkan, Z., Arıcı, A. & Bolat, G. B. (2021). Engelli bireylere sahip ailelerin eğitim alanında yaşadığı zorlukların okul sosyal hizmeti kapsamında değerlendirilmesi. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 21 (2), 188-210.

Doi: <https://doi.org/10.54961/uobild.1030818>

**ENGELLİ BİREYLERE SAHİP AİLELERİN EĞİTİM ALANINDA YAŞADIĞI  
ZORLUKLARIN OKUL SOSYAL HİZMETİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

**Emine ÇAKIR<sup>1</sup>**

**Zeynep ÖZKAN<sup>2</sup>**

**Aylin ARICI<sup>3</sup>**

**Gizem Burcu BOLAT<sup>4</sup>**

**ÖZET**

**Amaç:** Bu çalışmanın amacı engelli birey ve ailelerinin eğitim sürecinde okul ortamında karşılaştıkları sorunları belirlemek ve bu sorunları okul sosyal hizmet modeli ekseninde değerlendirmeye tabi tutmaktır. **Yöntem:** Çalışma, nitel yöntem üzerine modellenmiştir. Çalışmada derinlemesine görüşme türlerinden biri olan yarı

<sup>1</sup> Sosyal Hizmet Uzmanı, e-posta: rahsanemine@gmail.com ORCID: 0000-0003-1755-5865

<sup>2</sup> Sosyal Hizmet Uzmanı, e-posta: zeynepozkan733@gmail.com ORCID: 0000-0002-7593-8269

<sup>3</sup> Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi, e-posta: aylin.a\_@hotmail.com ORCID: 0000-0003-3872-2984

<sup>4</sup> Sosyal Hizmet Bilim Uzmanı, e-posta: bolatgizemburcu@gmail.com ORCID: 0000-0002-2442-5658 (iletişim yazarı)

yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışmanın örneklemini Şırnak ve İstanbul illerinde yaşayan ve farklı engel gruplarına sahip aile bireyleri bulunan 15 katılımcı oluşturmaktadır. Çalışmada örnekleme yöntemlerinden kartopu tekniği kullanılmıştır. **Bulgular:** Engelli bireylerin ve ailelerin yaşadığı sorunlar incelendiğinde; çevrenin fiziksel yetersizliklerine bağlı gelişen sorunlar, ulaşım sorunu, dışlanma, akran zorbalığı ve çevre baskısı öne çıkan problemleri oluşturmuştur. Mevcut sosyal destek mekanizmalarının yeterli olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca ailelerin okul sosyal hizmet modelinden haberdar olmadıkları ancak böyle bir uygulamaya ihtiyaç duydukları gözlemlenmiştir. **Sonuç:** Yapılan çalışmada ortaya çıkan bulgular okul sosyal hizmetinin gerekli ve eksikliği hissedilen bir alan olduğunu göstermektedir. Bununla beraber görüşme yapılan kişilerin bu alanı tanımaması ve haklarından haberdar olmaması da başka bir eksikliklerdir. Okul sosyal hizmet modeli ülkemizde pilot çalışmalar üzerinden ilerlese bile bu durum tüm öğrencilere ulaşmayı imkânsız kılmaktadır. Ayrıca fiziksel olarak yaşanan sorunların yanı sıra ailelerin ihtiyaç duyduklarında destek alabilecekleri farklı mekanizmaların varlığından ve bu imkanlardan nasıl faydalanacaklarından haberdar olmamaları, okulda rehber öğretmenlerin aile, engelli çocuk ve okul arasındaki ilişkide yetersiz kalması, ailelerin gereken desteği alamaması, sınıf öğretmenlerinin yeterli bilince sahip olmaması, okul sosyal hizmetine duyulan ihtiyacı artırmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Engellilik, Engelli Bireylere Sahip Aileler, Okul Sosyal Hizmeti, Online Eğitim Süreci

## **EVALUATION OF THE CHALLENGES OF FAMILIES WITH DISABLED INDIVIDUALS IN THE FIELD OF EDUCATION WITHIN THE SCHOOL SOCIAL SERVICE**

### **ABSTRACT**

**Purpose:** The aim of this study is to determine the problems faced by disabled individuals and their families in the school environment during the education process and to evaluate these problems in the axis of the school social work model. **Method:** The study was modeled on the qualitative method. In the study, semi-structured interview technique, which is one of the in-depth interview types, was used. The sample of the study consists of 15 participants who live in Şırnak and İstanbul and

have family members with different disability groups. Snowball technique, one of the sampling methods, was used in the study. **Findings:** When the problems experienced by disabled individuals and their families are examined, the problems that develop due to the physical inadequacies of the environment, transportation problem, exclusion, peer bullying and environmental pressure are the prominent problems. It has been determined that the existing social support mechanisms are not sufficient. In addition, it has been observed that families are not aware of the school social work model, but they need such a practice. **Conclusion:** The findings of the study 190nda that school social work is a necessary and lacking area. However, another shortcoming is that the interviewees do not know this area 190nda re not aware of their rights. Even if the school social work model progresses through pilot studies in our country, this situation makes it impossible to reach all students. In addition to the physical problems, families are not aware of the existence of different mechanisms by which they can get support when they need it and how they can benefit from these opportunities, the inadequacy of the school counselors in the relationship between the family, the disabled child and the school, the failure of the families to receive the necessary support, the lack of awareness of the classroom teachers, the school increases the need for social services.

**Keywords:** Disability, Families with Disabled Individuals, School Social Work, Online Education Process

## GİRİŞ

Engellilik, kişilerin günlük yaşam aktivitelerini kısıtlayan her türlü fiziksel ve mental, anomalileri ifade eder. Fakat engellilik yalnızca sağlıksal bir sorun olmakla kalmayıp kişinin yaşadığı toplum içerisindeki etkileşimlerini ve toplumdaki varolma biçimini de etkileyen bir olgudur. Engeli bulunan kişilerin, bulunmayanlara göre toplumsal yaşam içindeki temel hizmetlere erişme konusunda daha çok sorun yaşadığı bilinmektedir (Öztabak, 2017). Engelli bireylerin yaşamın birçok alanında maruz kaldığı zorluklar, toplumla bütünleşmelerini ve işlevselliklerini olumsuz etkilemektedir (Besiri, 2009).

Engelliler, sosyal hizmet mesleğinin de faaliyet alanına giren dezavantajlı gruplardan biridir. Sosyal hizmet, engelliliği haklar temelinde değerlendirir. Çünkü engelli birey ve

ailesi her şeyden önce insan olmanın getirdiği temel haklara sahiptir (Çetin, 2020). Bu sebeple sosyal hizmet, engeli bulunan bireylerin hayata katılımlarını sağlayabilmek için bireylerin kişisel gelişim ve ihtiyaçlarına önem verir. Ayrıca engelli kişilere günlük yaşamlarına dönük yeni yetenekler kazandırarak kaliteli bir yaşam sürmelerine yardımcı olur. Bu destek mekanizmalarını sağlarken sosyal hizmetin amacı, engeli bulunan kişilerin kendilerine inanan, üreten ve kendi başlarına hayatlarını idame ettirebilen bireyler olmalarını sağlamaktır (Tunç, 2011).

Sosyal hizmet, bireyi çevresi içinde bir bütün olarak değerlendirir ve engelliliği sadece kişiyi değil aile ve yakınlarını da fiziksel, duygusal ve sosyal yönden etkileyen bir olgu olarak görür. Dolayısıyla engellilik, ailenin engelli bireyin doğumundan bugüne farklı sorunlarla karşılaşmasına sebep olmaktadır (Aktaş, 2010). Eğitim, istihdam, sosyalleşme, dışlanma ve yoksulluk yaşanan başlıca sorunlar arasındadır (Besiri, 2009). Bu sorunlardan eğitim, ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelerle belirlenmiş en temel haklardan biridir. Dolayısıyla engellilerin de kendilerini geliştirme ve eğitim alma hakları bulunmaktadır. Ülkeler, engeli bulunan bireylerin eğitim haklarından yararlanabilmeleri için uygun koşulları sağlamaya yönelik politikalar oluşturmaktadır. Ancak çeşitli düzenleme ve politikalara rağmen engellilerin halen fırsat eşitliğinden yararlanamadığı ve eğitim sorunlarının devam ettiği bilinmektedir (Sart, 2016).

2011 yılında yayınlanan Dünya Sağlık Örgütü Engellilik Raporu'na göre; engeli sebebiyle kişinin okula erişimini ve okula devamlılığını kısıtlayan birden çok sebep bulunmaktadır. Bu sebepler temelde *sistem kaynaklı ve okul kaynaklı* olmak üzere iki kategoriye ayrılabilir. *Mevzuat, politika, hedef ve plan eksikliği, kaynakların yetersiz olması* sistem kaynaklı sorunlar olarak kategorize edilirken; *müfredat ve pedagoji, öğretmenlerin eğitimlerinin yetersiz olması ve yeterince desteklenmemeleri, fiziksel engeller, etiketleme, tutumlardan kaynaklanan engeller, şiddet sindirme ve istismar* ise okul kaynaklı engellerdir (Dünya Sağlık Örgütü, 2011). Engelli birey ve ailesi eğitim hayatı boyunca bu engellerle mücadele etmek durumunda kalmaktadır.

Sosyal hizmetin çalışma alanlarından biri olan okul sosyal hizmeti, engelli bireyleri ve ailelerini tam da bu noktada güçlendirmeyi hedeflemektedir. Okullarda çalışma yapan okul sosyal hizmet uzmanları biyo-psiko-sosyal koşulları göz önünde bulundurarak engelli çocukların kendilerini en iyi şekilde gerçekleştirmelerini sağlamayı hedeflerken, aileleri de eğitim sürecine daha etkin bir şekilde katılmaları yönünde teşvik etmek amacıyla faaliyetlerini sürdürür (Cenikli, 2019).

Okul sosyal hizmet uzmanları yalnızca engelli bireylerle değil okul içerisinde farklı risk gruplarında bulunan öğrencilerle ve aileleriyle de çalışmalar gerçekleştirir. Son zamanlarda özellikle ilköğretim ve ortaöğretim okullarında riskli konumda olan çocukların sayısı hızla artmaktadır. Okullarda madde bağımlılığı, göç, akran zorbalığı, yoksulluk, çocuk ihmal ve istismarı, ebeveyn terki, okulu bırakma, suça sürüklenme gibi çok farklı ve kapsamlı problemlerin varlığı gözle görülür hale gelmektedir. Aynı zamanda günümüzde öğrenciler; yüksek yaşam standardı için daha kaliteli eğitim arayışında olduğundan birbirleri ile sürekli rekabet halindedir. Rekabet ağı içerisinde öğrencilerin; sınav, ödev ve yüksek not merkezli yaşamlarında kaygı ve stres seviyeleri belirgin bir şekilde hissedilmekte ve bu durum okul tükenmişliğine dahi sebep olabilmektedir (Arıcı vd., 2017). Tüm bu problemler okullarda var olan hizmet modellerinin yeterli olmadığını, yeni hizmet modellerinin ortaya çıkması gerektiğini göstermektedir. Zamanla artan bu problemler öğrencilerin akademik başarı ve okula olan uyumlarını da negatif yönde etkilemekte, bu durum ise eğitim-öğretim çalışmalarının sağlıklı bir ortamda aksaklık yaşanmadan sürdürülmesini imkânsız kılmaktadır (Alptekin & Akbaba, 2018). Bu amaçla çalışmalar yürütebilecek okul sosyal hizmet uzmanları, öğrenci ve ailelerinin desteklenmesi, okulda oluşabilecek psikososyal sorunlara yerinde ve zamanında müdahale edilmesi, risk durumu olan öğrencilerin korunması, aile, öğretmen ve okul idaresi arasındaki bağın kuvvetlendirilmesi amacıyla çalışmalar yaparken bunların yanında risk durumu olan öğrenci ve ailesinin savunuculuk rolünü de üstlenir. Çocuk, aile ve toplumun kaynakları arasında köprü vazifesi görür ve müracaatçıları destek alabilecekleri kurumlara yönlendirir (Tunç, 2019).

Literatür incelendiğinde okul sosyal hizmetinin Türkiye için gerekli ve önemli bir hizmet modeli olduğu görülmektedir. Yeşilkayalı (2016), okul sosyal hizmeti müdahalelerinin yalnızca çocuk, aile ve okul arasındaki dengeyi sağlama ve şiddet eğilimi bulunan çocuklara psiko-sosyal açıdan hizmet sunma amaçlarının ön plana çıkarılmasının modelden elde edilecek faydayı azaltacağı yönündeki endişesini belirtmiş, okullardaki sorunların incelendikten sonra sosyal hizmet gereksiniminin hangi sorunlar neticesinde ortaya çıktığının tespit edilmesinin ve bu bağlamda sorunun çözüme kavuşması için en elverişli modelin belirlenmesinin önemine vurgu yapmıştır. Dolayısıyla okullardaki sorunların saptanması ve bu sorunlar doğrultusunda uygun okul sosyal hizmet modellerinin belirlenmesinin, uygulamaların yararlılığını artıracığı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın da amacı dezavantajlı gruplardan olan engelli ailelerinin eğitim alanında yaşadıkları sorunları belirleyerek bu sorunları okul sosyal hizmeti perspektifinden değerlendirmektir.

## **YÖNTEM**

Bu çalışmada nitel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Nitel araştırmalarda amaç, neden-sonuç ilişkisinden ortaya çıkan veriler yerine sosyal gerçekliği kendi ortamında bütünsel bir yaklaşım ile çok boyutlu ele almaktır. Konu, katılımcıların bakış açıları ile değerlendirilir (Yüksel, 2020). Nitel araştırma, daha az sayıda kişi ile daha fazla görüşme mesaisi yapılması şartı ile araştırmacıya meselenin detayını anlayabilme olanağı tanımaktadır (Yaman, 2014). Aynı zamanda bilgi, hiçbir müdahalede bulunulmadan doğrudan kaynaktan alınmaktadır. Bu yöntemde, gözlemci notları, ses kayıtları ve kişisel yorumlardan farklı veriler elde edilebilmekte olup kaydedilen her bir detay önemlidir (Büyüköztürk vd., 2013).

Bu araştırmada; engelli birey ve ailelerinin eğitim sürecinde okul ortamında karşılaştıkları sorunları ve bunu etkileyen değişkenleri tespit etmek için katılımcıların düşünce ve deneyimlerine yer verilmek istendiğinden nitel yöntem tercih edilmiştir. Veriler doğrudan katılımcılardan elde edilmiş ve hiçbir müdahalede bulunulmamıştır. Geleneksel yöntemlerle açıklanamayan sorulara cevap bulmak ve araştırılan konu hakkında derinlemesine bilgiye ulaşmak amaçlanmış olup araştırma verilerine gözlem notları da eklenerek araştırma süreci sağlıklı bir şekilde yürütülmeye çalışılmıştır.

### **Veri Toplama Tekniği:**

Nitel araştırmalarda; görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi teknikler kullanılabilir (Altınparmak & Nakiboğlu, 2005). Görüşme tekniğinde, araştırılan konu farklı birçok boyutu ile ele alınır. Aynı zamanda görüşme esnasında katılımcıya açık uçlu sorular yönlendirilerek yanıtların detaylandırılması istenebilir. Görüşmeler, genellikle yüz yüze yapılmakta olsa bile telefon ve kameralı telefon gibi anlık ses ve görüntü ileten araçlarla da sağlanabilir (Yüksel, 2020). Görüşmenin temel amacı bireyin iç dünyasını anlamaya çalışmaktır. Görüşme tekniğinde araştırılan konu hakkında bireyin deneyimleri, tutumları, düşünceleri, niyetleri, yorumları, zihinsel algıları ve tepkileri gibi

gözlenemeyen bilgilere ulaşılması amaçlanır. Görüşme tekniğinin; yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış veya yapılandırılmamış türleri bulunmaktadır (Karataş, 2015).

Bu araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknikte araştırmacı, sormayı planladığı soruların yer aldığı bir görüşme protokolü hazırlar. Bununla beraber araştırmacı, görüşmenin akışına göre başka sorularla görüşmeyi yönlendirebilir, katılımcıdan cevaplarını açıklamasını isteyebilir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği; sahip olduğu belirli düzeyde standartlık ve esneklik sebebiyle araştırmalarda kolaylık sağlamaktadır (Türnüklü, 2000). Araştırmada görüşmeler telefon aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Güvenirliğin artırılması için görüşme esnasında başka bir gözlemcinin de not tutması istenmiş ve görüşmelerden sonra notlar karşılaştırılmıştır. Katılımcılara görüşmenin kayıt altına alınacağı bilgisi önceden verilmiş olup kabul etmeyenler örnekleme dahil edilmemiştir. Görüşmelerin yaklaşık 30 dakika sürdüğü gözlemlenmiştir.

#### **Veri Toplama Araçları:**

Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan ve 13 sorudan oluşan demografik bilgi formu ile 15 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

#### **Araştırmanın Örnekleme:**

Araştırmanın örneklemini Şırnak ve İstanbul illerinde yaşayan ve ailelerinde eğitim hayatına devam eden engelli bireyler bulunan 15 gönüllü katılımcı oluşturmaktadır. Araştırmada olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme kullanılmıştır. Kartopu örnekleme; kişiden kişiye, kişiden de durumlara ulaşarak farklı olguları açıklayabilmek için kullanılır (Baltacı, 2018).

#### **Verilerin Analizi**

Araştırma sonuçları betimsel analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu yaklaşımda veriler, önceden oluşturulmuş tema ya da sorulara göre özetlenmekte ve yorumlanmaktadır. Bu yöntemde görüşme yapılan kişilerin görüşlerini daha çarpıcı yansıtmak için doğrudan alıntılar yapılabilir. Bu analiz, elde edilen bulguları düzenlenmiş bir şekilde okuyucuya sunma amacı taşır. Bu amaçla elde edilen veriler önce açık bir şekilde betimlenir ve sonrasında yorumlanır. Neden sonuç ilişkisi içinde incelenerek neticeye ulaşılır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Bu araştırmanın analiz işleminde; ilk aşamada verilen yanıtlar ve görüşmeye ilişkin gözlemlerden yola

çıkılarak 6 alt tema oluşturulmuş, ikinci aşamada bu temalara göre eldeki bulgular düzenlenmiş ve üçüncü aşamada veriler tanımlanarak doğrudan alıntılarda desteklenmiştir. Bu noktada verilerin açık ve anlaşılır olmasına özen gösterilmiştir. Son aşamada ise bulgular ilişkilendirilerek yorumlanmıştır. Araştırma sırasında güvenilirliği artırmak amacıyla elde edilen ses kayıtlarının deşifresi ve kodlaması iki farklı kişi tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmada metin içerisinde, görüşmeci (G) kelimesi kısaltılmış ve her bir görüşmeci araştırmaya katılım sıralarına göre kodlanmıştır (Örneğin 1G birinci görüşmeciye ifade etmektedir).

### **Araştırmanın Etik Yönü**

Araştırma öncesinde İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan 07.05.2021 tarih ve 74555795-050.01.04-92426 sayılı toplantı ile etik kurul onayı alınmıştır. Bu araştırmada katılımcılar, konuya ve sorulara ilişkin bilgilendirilmiştir. Tüm bu bilgileri içeren gönüllü formu katılımcılara iletilmiştir. Katılımcıların gönüllü formundaki bilgileri anladıkları ve araştırmaya katılmaya kabul ettikleri teyit edildikten sonra görüşme yapılmaya başlanmıştır, ses kayıt cihazı kullanılarak görüşmeler tamamlanmıştır. Görüşme sırasında katılımcılara bilgilerinin gizli kalacağına dair gerekli bilgilendirme yapılmıştır.

### **BULGULAR**

Çalışmanın bu bölümünde araştırma bulgularına yer verilmiştir. Bulgular; demografik bulgular, eğitim sorunlarına ilişkin bulgular ve diğer bulgular olmak üzere üç başlıkta değerlendirilmiştir. Bölümde yer verilen katılımcılara ilişkin istatistikleri içeren tablolarda, kategorik düzeyde kullanılan değişkenlerin sayısı, yüzde ve katılımcı kodları yer almaktadır.

#### **Demografik Bulgular**

Demografik bulgularda yaş, cinsiyet, medeni durum, ikamet şehri, engelli bireye yakınlık derecesi, eğitim/gelir düzeyi ve yaşanan eve ilişkin bulgulara yer verilmiştir.



**Tablo 1. Görüşme Yapılan Katılımcının Sosyo-demografik Özellikleri**

	KATEGORİLER	KİŞİ SAYISI	%
<b>Cinsiyet</b>	Kadın	9	60
	Erkek	6	40
<b>Yaş</b>	25-30	2	13,3
	30-36	8	53,3
	36-51	5	33,4
<b>Medeni Durum</b>	Evli	13	86,6
	Bekar	2	13,4
<b>İkamet Edilen Şehir</b>	Şırnak	15	86,6
	İstanbul	2	13,4
<b>İkamet edilen İlçe</b>	Cizre	15	86,6
	Bağcılar	1	6,7
	Küçükçekmece	1	6,7
<b>Görüşme Yapılan Kişinin Engelli Çocuğa Olan Yakınlığı</b>	Anne	8	53,4
	Baba	4	26,6
	Kardeş	3	20,0

Katılımcıların 9'unu (%60) kadın, 6'sını (%40) erkek bireyler oluşturmaktadır. 25-30 yaş aralığında 2 katılımcı (%13,3), 30-36 yaş aralığında 8 katılımcı (%53,3), 36-51 yaş aralığında 5 katılımcı (%33,4) bulunmaktadır. Katılımcıların 13'ünü (%86,6) evliler, 2'sini (%13,4) bekarlar oluşturmaktadır. Katılımcıların 13'ü %86,6'sı Şırnak Cizre'de ikamet etmektedir. Ayrıca İstanbul Bağcılar'da (%6,7) ve İstanbul Küçükçekmece'de (%6,7) ikamet eden birer katılımcı da bulunmaktadır. Görüşme yapılan katılımcıların engelli bireylere olan yakınlık durumları incelendiğinde, tamamının birinci dereceden yakınlığının bulunduğu görülmüştür. Katılımcılardan 8'inin (%53,4) engelli bireyin annesi, 4'ünün (%26,6) babası, 3'ünün (%20) kardeşi olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

**Tablo 2. Görüşme Yapılan Katılımcının Sosyokültürel Özellikleri**

	KATEGORİLER	KİŞİ SAYISI	%
<b>Eğitim Durumu</b>	Okur Yazar Değil	3	20,0
	İlkokul	2	13,4
	Lise	4	26,6
	Üniversite	6	40,0

<b>Mesleği</b>	Ev Hanımı	7	46,6
	Serbest Meslek	1	6,7
	Güvenlik	1	6,7
	Fizyoterapist	2	13,2
	Sosyolog	1	6,7
	Öğretmen	1	6,7
	Öğrenci	1	6,7
	Hayvancılık	1	6,7
<b>Çalışma Durumu</b>	Evet	4	26,6
	Hayır	11	73,4

Çalışma kapsamında görüşülen engelli bireylerin yakınlarına ait eğitim durumu, mesleği ve çalışma durumu bilgisi Tablo 2’de detaylandırılmıştır. Katılımcıların %20’si okuma yazma bilmediğini, %13,4’ü ilkokul mezunu olduğunu, %26,6’sı lise mezunu olduğunu ve %40’ı üniversite mezunu olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların %46,6’sı ev hanımıdır. Fizyoterapist olduğunu ifade eden katılımcıların oranı %13,2’dir. Bunun dışında %6,7 oranında serbest meslekle uğraşan, hayvancılık yapan, güvenlik görevlisi, sosyolog, öğretmen ve öğrenci olan katılımcılar bulunmaktadır. Aktif olarak çalışıyor musunuz sorusuna katılımcıların %73,4’ü hayır cevabını verirken, %26,6’sı aktif olarak çalıştığını ifade etmiştir.

**Tablo 3. Görüşme Yapılan Katılımcının Gelir Düzeyi**

	<b>KATEGORİLER</b>	<b>KİŞİ SAYISI</b>	<b>%</b>
<b>Ailenin Aylık Ortalama Gelir Düzeyi</b>	Asgari Ücretten Az	6	40,0
	Asgari Ücret Düzeyinde	3	20,0
	Asgari Ücretten Fazla	6	40,0

Katılımcıların ailesinin aylık ortalama gelir düzeyi üç kategoriye ayrılmıştır. Bunlar asgari ücret düzeyinde geliri olanlar, asgari ücretten az geliri olanlar ve asgari ücretten yüksek geliri olanlar. Katılımcıların %40’ının aylık ortalama asgari ücretten az gelir düzeyine, %20’sinin asgari ücret düzeyinde gelire ve %40’ının asgari ücretten fazla gelir düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir.

**Tablo 4. Katılımcının İkamet Ettiği Yere İlişkin Veriler**

		Kategoriler	Katılımcı Sayısı	%
<b>İkamet Edilen Yer</b>		İlçe	15	100
	<b>İkamet Edilen Evin Mülkiyeti</b>	Kiracı	4	26,7
Ev Sahibi		11	73,3	
<b>Evdeki Oda Sayısı</b>	3 oda	4	26,6	
	4 oda	9	60,0	
	5 oda	1	6,7	
	6 oda	1	6,7	
<b>Evde Yaşayan Kişi Sayısı</b>	5 ve daha az kişi	9	60,0	
	6-9 arası kişi	4	26,7	
	10 ve daha fazla kişi	2	13,3	
<b>Evde Bulunan Engelli Çocuk Sayısı</b>	1	13	86,6	
	3	2	13,4	

Yapılan araştırma sonucunda katılımcıların tamamının ilçede yaşadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların %73,3'ünün evlerinin kendilerine ait olduğu öğrenilirken, %26,7'si kiracı olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların %60'ının evinde 4; %26,6'sının evinde 3; %6,7'sinin evinde 5 ve 6 oda bulunmaktadır. Evde yaşayan kişi sayısı incelendiğinde; 9 katılımcının (%60) evinde 5 ve daha az kişi; 4 katılımcının (26,7) evinde 6-9 arası kişi ve 2 katılımcının (13,3) evinde 10 ve daha fazla kişi yaşamaktadır. Katılımcıların 13'ünün (%86,6) evinde 1; 2'sinin (13,4) evinde 3 engelli birey bulunmaktadır.

**Tablo 5. Katılımcıların Yakınlarının Engel Gruplarına Göre Dağılımı**

KATEGORİ	KİŞİ SAYISI	KATILIMCI
<b>Fiziksel engelli</b>	11	1G, 2G, 3G, 4G, 6G, 7G, 8G, 11G, 12G, 14G, 15G
<b>Zihinsel engelli</b>	2	10G, 13G
<b>Hem fiziksel hem zihinsel engelli</b>	2	5G, 9G,

Araştırma kapsamında katılımcılara ailelerinde bulunan engelli bireylerin engel grubu sorulduğunda 11'i fiziksel engeli bulunduğunu, 2'si zihinsel engeli bulunduğunu, 2'si ise zihinsel engelinin yanı sıra fiziksel engelinin de bulunduğunu ifade etmiştir.

## Eğitim Sorunlarına İlişkin Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların eğitimde karşılaştıkları sorunlar, engellilerin eğitimlerinde cinsiyetin rolü, online eğitim ve okula ilgi konularına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

**Tablo 6. Katılımcıların Engelli Bireyin Eğitiminde Karşılaştığı Sorunlar**

KATEGORİ	KİŞİ SAYISI	KATILIMCI
Ulaşım kaynaklı sorunlar	6	1G, 2G, 3G, 6G, 7G, 12G
Akran-çevre baskısı, zorbalık, dışlanma	6	1G, 4G, 7G, 8G, 13G, 14G
Fiziksel Yetersizlik Sebebiyle Yaşanan Sorunlar (rampa, asansör vs.)	3	1G, 7G, 12G
Engel durumuna bağlı gelişen sağlık sorunları	3	5G, 15G, 10G
Okul-Öğretmen yetersizliğine bağlı eğitim sorunları	2	6G, 10G
Ekonomik yetersizlik temelli sorunlar	1	8G
Sorun yok	2	9G, 11G

Katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bilgilere göre; katılımcıların 6'sı ulaşım; 6'sı akran-çevre baskısı, zorbalık ve dışlanma; 3'ü fiziksel yetersizlik sebebiyle yaşanan sorunlar; 3'ü sağlık sorunları; 2'si okul-öğretmen yetersizliği kaynaklı sorunlar; 1'i ekonomik yetersizlik temelli sorunlar yaşamaktadır.

Ulaşım konusunda sorun yaşadıklarını ifade eden katılımcıların kırsal bölgelerde yaşadıkları tespit edilmiştir. Ulaşım kaynaklı sorunlar ve dışlanma, zorbalık gibi çevreye bağlı sorunlar katılımcılar arasında en çok dile getirilen sorunları oluşturmaktadır. Dışlanma, akran zorbalığı ve çevre baskısı sonucunda engelli bireylerde ve ailelerinde psikolojik problemlerin ortaya çıktığı; içe kapanık, çekingen ve asosyal davranışlar sergiledikleri öğrenilmiştir.

Bir katılımcı (12G), engelli çocuğunun cinsiyetinin kadın olması sebebiyle ulaşım konusunda sorun yaşadıklarını, tek başına okula gönderirken tereddüt ettiklerini ifade etmiştir.

**Tablo 7. Engelli Bireylerin Eğitiminde Cinsiyetin Rolü**

KATEGORİ	KİŞİ SAYISI	KATILIMCI
Erkek olmak daha avantajlı	5	4G, 6G, 9G, 10G, 12G
Kadın olmak daha avantajlı	2	7G, 15G
İkisi de eşit	8	1G, 2G, 3G, 5G, 8G, 11G, 13G, 14G

Yapılan çalışma kapsamında engelli bireylerin ve cinsiyetlerinin eğitim hayatına ilişkisi incelendiğinde, 8 katılımcı cinsiyetin engelli bireylerin eğitim hayatında bir etkisi olmadığı, kadın veya erkek olmanın bir avantaj getirmediğini düşündüklerini ifade etmiştir. Katılımcılardan 5'i ise engelli bireyin erkek olmasının avantajlı olduğu görüşünü savunurken, katılımcılardan 2'si kadın olmanın erkek olmaya kıyasla daha avantajlı olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Engelli bireyin kadın olmasının eğitim hayatında daha avantajlı olduğunu düşünen bir katılımcı bu düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir:

(7G): *“Bence eğitim açısından kızlar daha avantajlı. Daha çabuk olgunlaşıyorlar. Erkekler daha geç olgunlaşıyorlar. Ondan dolayı okulun önemini biraz geç fark ediyorlar.”*

Engelli bireyin erkek olmasının eğitim hayatında daha avantajlı olduğunu düşünen katılımcılar ise görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

(9G): *“Kız daha ağır daha zahmetli gülüm. Kız adet görüyor kız zahmettir. Her gün saç, her gün diş, her gün bakım yap kıza çok zahmet.”*

(12G): *“Etkiliyor. Kız diye tek başına göndermemeye çalışıyoruz. Biri olmayınca göndermiyoruz. Bundan geri kalıyor arkadaşlarından.”*

Katılımcılara “Online eğitim süreci sizi ve engelli bireyi nasıl etkiledi? Bu süreçten verim alabildiniz mi?” şeklinde yöneltilen sorudan farklı cevaplar alınmıştır. Katılımcıların 4'ü (2G, 3G, 7G, 12G) ekonomik sebeplerden dolayı online eğitimden yararlanamadıklarını, yaşadıkları bölgede internet ve alt yapı problemi olduğunu ve bu sebeple derslere katılım sağlamada geri kaldıklarını ifade etmiştir. Online eğitim sürecinde derslere devam eden ancak verim alamadıklarını ifade eden katılımcılar (1G, 4G, 6G, 10G, 13G) bulunmaktadır. Zihinsel engelli bireylere sahip olan aileler (5G, 9G) online dönemde yakınlarının eğitim hayatının tamamen aksadığını, eve

mahkûm olduklarını ifade ederken, kendilerinin de psikolojik olarak yıprandıklarını belirtmiştir. Katılımcıların 2'si (14G, 15G) online süreçte verilen eğitimden memnun olduklarını, diğer 2'si ise (8G ve 4G) engelli yakınlarının engel durumu sebebiyle online eğitime katılamadıklarını ifade etmişlerdir.

**Tablo 8. Fiziksel Engeli Bulunan Bireylerin Okula İlgili Durumu**

KATEGORİ	KİŞİ SAYISI	KATILIMCI
Okula karşı ilgili, okulu seviyor	6	2G, 4G, 6G, 7G, 11G, 14G
Okula karşı ilgili değil	2	3G, 15G
Okulda yaşadığı problemlerden dolayı ilgisi giderek azaldı	3	1G, 8G, 12G

Engelli bireylerin okula olan ilgisi sorulduğunda katılımcılardan alınan geri dönütler üç kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar; Engelli bireyin okula ilgili olduğunu ifade eden katılımcılar (2G, 4G, 6G, 7G, 11G, 14G), engelli bireyin okula ilgili olmadığını ifade eden katılımcılar (3G,15G) ve farklı sebeplerden dolayı okula olan ilgisinin giderek azaldığını ifade eden katılımcılardır (1G,8G,12G).

Okula olan ilginin giderek azalmasında etkili olan sebeplerin; ulaşım, çevrenin fiziksel yetersizlikleri, ilgisiz öğretmenler, ekonomik problemler ve dışlanma şeklinde olduğu öğrenilmiştir.

**Tablo 9. Zihinsel Engeli Bulunan Bireylerin Okula İlgili Durumu**

KATEGORİ	KİŞİ SAYISI	KATILIMCI
Okula karşı ilgili, okulu seviyor	1	13G
Okula karşı hiç ilgili değil	-	-
Okulda yaşadığı problemlerden dolayı ilgisi giderek azaldı	-	-
Hiçbir şey anlamıyor	1	10G

Zihinsel engeli bulunan bireylerin aileleriyle yapılan görüşmeler sonucunda katılımcılardan 1'i, çocuğunun okula giderken hiçbir şey anlamadığını, şu şekilde ifade etmiştir:

*G10: "Okula gitmeyi seviyor. O da tek nedeni şu ki arabaya binip gittiği için yani arabaya olan sevgisi için. Sırf ondan dolayı. Yoksa okulla ilgisi yok."*

Okula karşı ilgili, okulu seviyor şeklinde cevap veren bir katılımcı (13G), çocuğunun otizmli olduğunu, okul tarafından çocuğunun durumu ile ilgili olumlu cevaplar aldığını ve çocuğunun yaşlılarından geride olsa bile okula karşı ilgili olduğunu ifade etmiştir.

İncelenen bulgular sonucunda fiziksel engeli bulunan bireylerin, zihinsel engeli bulunanlara göre okula gitme konusunda daha istekli ve ilgili oldukları tespit edilmiştir.

**Tablo 10. Hem Zihinsel Hem Fiziksel Engeli Bulunan Bireylerin Okula İlgisi**

KATEGORİ	KİŞİ SAYISI	KATILIMCI
Hiçbir şey anlamıyor	1	9G
Okula karşı ilgili	1	5G

15 katılımcı ile yapılan görüşmelerde 2 katılımcının yakınlarının hem zihinsel hem de fiziksel engeli olduğu tespit edilmiştir. Rehabilitasyon merkezinde eğitim gördüğü tespit edilen engelli bireylerin, okula olan ilgisi sorulduğunda bir katılımcı (5G), “*Hiçbir şey anlamıyor sadece konuşulanları dinliyor*” şeklinde cevap verirken, başka bir katılımcı ise (9G), “*Okulu seviyor, rehabilitasyonda fizik tedavi görüyor*” şeklinde yanıt vermiştir.

**Tablo 11. Katılımcıların Çevrenin Tutum ve Davranışlarıyla İlgili Yaşadığı Sorunlar**

KATEGORİ	KİŞİ SAYISI	KATILIMCI
Herhangi bir sorun yaşamadık	11	2G, 3G, 4G, 5G, 6G, 9G, 10G, 12G, 13G, 14G, 15G
Başlarda çocukların tutumları konusunda sorun yaşadık sonra alıştılar	2	1G, 7G
Çocukların tutumları konusunda sorun yaşadık	1	11G
Dışlanma ve zorbalığa maruz kaldık	1	8G

Bu temada katılımcılara “*Çocuğunuzun sınıfında yer alan diğer öğrencilerin ve velilerin çocuğunuza ilişkin tutumları nasıl ve siz bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?*” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan alınan geri dönütler incelendiğinde, katılımcıların 11’i herhangi bir sorunun yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. 2’si okulun başlarında diğer çocukların davranışları konusunda sorun yaşadıklarını ilerleyen süreçlerde birbirlerine alışıp durumun iyileştiğini ifade ederken, 1’i okulda bulunan diğer çocukların davranışları ve tutumları sebebiyle sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Sürekli olarak zorbalığa ve dışlanmaya maruz kaldıklarını söyleyen 1 katılımcı bulunmaktadır.

## Diğer Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların aldıkları destek türlerine, okul ve aile iletişimine, eğitim beklentilerine ve okul sosyal hizmet uzmanı ihtiyacına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

**Tablo 12. Katılımcıların Engelli Bireylerin Doğumundan Bugüne Aldıkları Destekler**

KATILIMCI	ALINAN DESTEĞE İLİŞKİN GÖRÜŞLER
1G	"Kaymakamlık, Aile Sosyal Politikalar ve Sosyal Dayanışma Vakfı haricinde hiçbir yerden destek almadım"
2G	"...Bakıcı maaşı alıyoruz..."
3G	"...Annesi vefat edince annem baktı, büyüttü. Çocuğa belirli bir rapor gelince devlet de bir destek sağladı..."
4G	"Çocuk ailesinden destek aldı. Onun dışında herhangi hiç kimseden yok almadı..."
5G	"...Kimseden almadık. Sadece maaşı var."
6G	"Benim kardeşlerim için herhangi bir destek almadım."
7G	"Kocam çok destek oldu hem maddi hem manevi ama devletten herhangi bir yardım almadım. Çünkü ben ve eşim çalışıyorduk maddi olarak desteğe ihtiyacımız yoktu."
8G	"Uzun bir süre 2022 aylığından yararlandık..."
9G	"... Sadece ben baktım. Başka hiç kimse bakmıyor..."
10G	"...Bakıcı maaşı yeni bu sene yaptırdık."
11G	"Eşimden aldım. Devlet tabi ki; rehabilitasyon merkezi mesela, maaşı var. Hem yemek hem de mama bir sürü mama, ilaç alıyor. Hepsini devlet veriyor..."
12G	"...Devletten bakıcı maaşı alıyorum. Başka bir yerden destek almıyorum."
13G	"Eğitim aldırđım. Kendi çabamızla bir şeyler yapmaya çalıştık... devletin verdiği süre çok kısıtlı..."
14G	"Evet yani tabi ki aldık. Gittiğimiz kurumlarda da zaten psikologlarla çalışıyorlar. Fizik tedavi görüyor doğduğundan beri..."
15G	"Hayır hiç destek almadık. Çünkü Alara'nın raporunda hafif yazıyor. Hafif yazdığı için yardım alamadık..."

Yapılan araştırma sonucunda görüşme yapılan katılımcılara engelli birey için doğumundan bugüne kadar aldıkları destek sorulduğunda, katılımcılardan 2'si (9G) ve (15G) hiçbir yerden destek almadıklarını ifade ederken, 1 katılımcı (7G) maddi durumlarının iyi olması sebebiyle kendilerinin engelli çocuklarına baktıklarını ve herhangi bir destek için başvuru dahi yapmadıklarını ifade etmiştir.



Katılımcılardan 5'i (2G), (5G), (8G), (10G), (12G) yalnızca 2022 sayılı engelli aylığından yararlandıklarını ifade etmişlerdir. 2022 sayılı Engelli Aylığı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla yapılan mama, bez, ilaç, akülü araba destekleri, haftalık rehabilitasyon ve fizik tedavi seansları engelli bireylerin aldığı destekleri oluşturmaktadır.

Yapılan araştırma kapsamında katılımcılara *“Okul ile iletişim durumunuz nedir? Ne sıklıkla iletişim kuruyorsunuz?”* sorusu yöneltildiğinde katılımcıların 14'ü okulla ve akademik personellerle iletişim halinde olduklarını ifade ederken, 1'i (9G) okulla iletişim halinde olmadıklarını belirtmiştir. Katılımcıların ayda bir, on beş günde bir, haftada bir ve her gün iletişim kurdukları tespit edilmiştir. Çocukları ile okula giden katılımcıların her gün iletişim halinde oldukları, akademik personeli tanıdıkları tespit edilirken, *üç ayda bir iletişim kuruyorum* (6G, 12G) ve *hiç iletişim kurmuyorum* (9G) şeklinde yanıtlar veren katılımcılar da bulunmaktadır. Fiziksel engeli bulunan ve normal okullara giden engelli bireylerin yakınları, okulda iletişim kurdukları personeller olarak; sınıf öğretmeni, okul müdürü, rehberlik ve psikolojik danışmanlık öğretmenlerini ifade ederken, zihinsel engeli bulunan bireylerin yakınları daha çok fizik tedavi uzmanları ile iletişim halinde olduklarını ifade etmiştir.

Görüşme yapılan katılımcılara *“Çocuğunuzun aldığı eğitimden memnun musunuz?”*, *“Çocuğunuz için okul ortamında başka neler yapılmasını isterdiniz?”*, *“Okul ortamında yapılan çalışmaları gözlemlediğiniz kadarıyla engelli çocuklar ve ailelerine verilen hizmetler dışında nelere ihtiyaç duymaktasınız?”* şeklinde sorular yöneltilmiştir. Alınan cevaplar incelendiğinde, katılımcıların 7'si (2G, 4G, 5G, 7G, 11G, 14G, 15G) engelli bireylerin aldığı eğitimden memnun olduğunu ifade ederken, 8'i (1G, 3G, 6G, 8G, 9G, 10G, 12G, 13G) memnun olmadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların okuldan beklentileri incelendiğinde, katılımcıların okulda engelli bireyler için fiziksel şartların iyileştirilmesini, ulaşım sorunlarının çözüme kavuşturulmasını, daha kaliteli bir eğitim verilmesini, sınıftaki kişi sayısının azaltılmasını, ekonomik olarak ailelere destek verilmesini, diğer öğrencilere ve ailelerine farkındalık eğitimleri verilmesini, sanatsal çalışmaların ve etkinliklerin artırılmasını, çocukların eğitiminde oyun temelli ve eğlenceli ortamların oluşturulmasını bekledikleri tespit edilmiştir.

Bu araştırma kapsamında katılımcılara *“Çocuğunuzun okulunda okul sosyal hizmet uzmanının bulunmasını ister misiniz? Böyle bir uzmana ihtiyaç duyuyor musunuz?”* sorusu yöneltilmiştir. Örneklem dahilinde yapılan görüşmelerde katılımcıların 12'si (2G,

3G, 4G, 5G, 6G, 7G, 8G, 9G, 10G, 12G, 14G, 15G) okulda çalışmalar yürütecek bir sosyal hizmet uzmanına ihtiyaç duyduklarını ifade ederken, bir katılımcı (1G) daha önce sosyal hizmet mesleğinden haberdar olmadıklarını ancak engelli bireyler için çalışma yapabilecek, aileyi psikolojik olarak destekleyip yol gösterecek bir uzmana ihtiyaç duyduklarını ifade etmiştir. Katılımcılardan yalnızca 1'i (11G) okul sosyal hizmet uzmanına ihtiyaç olmadığını ifade etmiştir. Katılımcılardan biri (11G), okul sosyal hizmet uygulamasının yürürlüğe girmesi ile aile ve engelli birey arasındaki iletişimin daha sağlıklı olacağını, ailenin ruhsal sağlığının destekleneceğini, maddi olarak ailelere yönlendirmeler yapan bir uzmanın var olma ihtimalini bir çare olarak gördüklerini belirtmiştir.

## TARTIŞMA

Yapılan çalışmada katılımcıların engelli bireyin eğitiminde en fazla ulaşım sorunları ve akran/çevre baskısı/zorbalık/dışlanma ile karşılaştıkları tespit edilmiştir. Bunun dışında çevrenin fiziksel koşullarının yetersizliği, engelli bireylerin bulunduğu okullarda rampa, asansör gibi kolaylaştırıcı faktörlerin eksikliği, okul-öğretmen yetersizliğine bağlı eğitim sorunları, bireyin engel durumuna bağlı gelişen sağlık sorunlarının da diğer sorunları oluşturduğu belirlenmiştir. Ulaşımın, özellikle kırsal bölgelerde ikamet eden engelli bireyler için eğitimin önündeki en büyük engellerden biri olduğu gözlemlenmiştir. Bu konuda ilgili kurumlarla iletişime geçilerek kaldırımların, yolların ve rampaların engelli kullanımına uygun hale getirilmesi ve engelli bireyin özel eğitime erişimini sağlayacak gerekli donanıma sahip güvenilir araçların tahsis edilmesi büyük önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında elde edilen bulgulara göre katılımcıların bir kısmı engelli olan yakınlarının akran zorbalığı, çevre baskısı, dışlanma ve etiketlenmeye maruz kaldığını ifade etmiştir. Babaoğlu'nun (2019) çalışmasında da engellilerin en sık karşılaştığı sorunların ulaşım ve dışlanma olduğu; engellilerin maruz kaldığı dışlanmanın bireylerde içe kapanık olma, giderek toplumdaki soyutlanma şeklinde kendini gösterdiği tespit edilmiştir. Aynı çalışmada engelli yakınlarının somatik belirtiler yaşadığı ve bazı engellilerin dışlanma sonucu okula devam edemediği belirlenmiştir. Bu çalışmada da katılımcıların aktardığı deneyimler sonucu ulaşılan bulgular literatür ile paraleldir.

Bu çalışmada ortaya çıkan bulguya göre gelir düzeyi ve ailenin karşılaştığı sorunlar arasında bir ilişki bulunmaktadır. Aylık asgari ücretten az gelire sahip olan ailelerin,

engelli bireyin eğitimi konusunda ekonomik olarak zorlandığı, az gelir düzeyine sahip olduğu için oda sayısı yeterli olmayan evlerde yaşadığı, online eğitime erişim, ulaşım kaynaklı sorunlar ve engel durumuna bağlı gelişen sağlık sorunlarıyla mücadele ettiği tespit edilmiştir. Ailelerin %60'ının aylık ortalama geliri asgari ücret veya daha az düzeydedir. Çalışmada aynı zamanda kalabalık ailelerin yaşadığı konutların oda sayısı bakımından yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Engelli çocuğa sahip olan sabit gelirli bir ailenin, sağlıklı çocuğa sahip olan bir aileye göre 4-5 kat daha fazla masrafı olduğu bilinmektedir. Bu da ailenin yoksul değilse bile hızla yoksullaşmasına sebep olmaktadır (Besiri, 2009). Bu bağlamda ailelerin yaşadıkları sorunlar, bu alanda yapılmış önceki çalışmaların bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Katılımcıların süreç içerisindeki destek mekanizmaları incelendiğinde 2022 sayılı Engelli Aylığı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla yapılan mama, bez, ilaç, akülü araba destekleri, haftalık rehabilitasyon ve fizik tedavi seanslarının en fazla yararlanan hizmetler olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla engelli ailelerinin çoğu devlet desteği ve vakıflardan yardım almaktadır. Ancak bu çalışmada ortaya çıkan bulgular, alınan maddi desteğin yeterli olmadığını göstermektedir.

Cinsiyet ve engelliliğe ilişkin literatür; kadın engelli olmanın kişiyi çifte dezavantajlı bir konuma getirdiğini ve bu durumun sosyal dışlanmayı artırdığını, engelli kadınların eğitim, sağlık, istihdam gibi birçok alanda geri planda kaldığını göstermektedir (Orhan & Özkan, 2020). Ancak bu çalışmada katılımcıların çoğunluğunun engelli bireyin cinsiyetinin eğitimde bir avantaj ya da dezavantaj oluşturmadığı görüşünde olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada ortaya çıkan bulgunun sebebinin, katılımcıların tümünde ailedeki engellinin çocuk olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Dolayısıyla literatür, engelli kadınların toplumda daha fazla dışlandığını, ayrımcılığa maruz kaldığını gösterse de bu durum çocuklar için geçerli olmayabilir. Engelliler arasında cinsiyete ilişkin herhangi bir ayırım gözlemlenmediği bulgusu bu çalışmanın çıktılarından biridir.

Danışmanlık hizmeti ile birlikte ailelerin online eğitimde internet ve altyapı sorunları yaşadıkları, ekonomik olarak online eğitime ayak uyduramadıkları, engel grubu sebebiyle görsel ve işitsel olan bu süreçten engelli bireylerin faydalanamadığı tespit edilmiştir. Online eğitim sürecinde engelli bireylerin aileleri için danışmanlık hizmeti sunulması gerekmektedir. Bu destek devlet tarafından ailelere sağlanmalıdır (Kalaç, Telli & Erönel, 2020).

Yapılan araştırmada elde edilen bulgular neticesinde ülkemizde, okul sosyal hizmeti uygulamalarının başlatılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Yeşilkayalı ve Meydan'ın (2017) dezavantajlı bir bölgede bulunan bir ortaokulda yaptıkları çalışmanın sonucunda da okul sosyal hizmetinin özellikle dezavantajlı bölgelerde acilen başlatılması gerektiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla literatürde yapılan çalışmalar konunun önemini ortaya koymaktadır. Bu araştırmada elde edilen bulgular literatür ile uyumludur. Araştırma kapsamında katılımcıların 12'sinin; okulda çalışmalar yürütebilecek, engelli bireyler ve ailelerinin hak savunuculuğunu yapacak, hizmetlere erişim noktasında bireye ve aileye destek olacak bir uzmana ihtiyaç duyduklarını ifade etmeleri, Türkiye'de okul sosyal hizmet modelinin gerekliliğini gözler önüne seren çarpıcı ve önemli bir bulgudur.

## SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan çalışmada ortaya çıkan bulgular okul sosyal hizmetinin ülkemizde gerekli olan ve eksikliği hissedilen bir alan olduğunu göstermektedir. Bununla beraber görüşme yapılan kişilerin bu alanı tanımaması ve haklarından haberdar olmaması da başka bir eksikliklerdir. Okul, bireylerin sosyal çevre ile tanıştıkları ilk ortamdır. Akademik başarıların yanı sıra, oluşturdukları sosyal alan da gelişimleri açısından oldukça önemlidir. Dezavantajlı konumda olan bireyler toplumun diğer mekanlarında olduğu gibi okulda da farklı sorunlarla baş etmek durumunda kalmaktadır. Sosyal hizmetin çevresi içinde birey perspektifine göre bir kişi çevresinden bağımsız düşünülemez. Bu sebeple yaşanan sorunlar yalnızca bireyi değil ailesini ve çevresini de etkiler. Okulda yer alan akademik personellerin, bireylerin eğitim öğretim hayatları, psikolojik durumları ile ilgilenirken aileyi ve çevresini bir bütün içinde ele alıp değerlendirecek, müdahale planları oluşturacak bir eğitim geçmişi bulunmamaktadır. Okul sosyal hizmet uzmanı, rehberlik ve danışmanlık uzmanlarından farklı olarak, kişiyi biyolojik-psikolojik-sosyal yönlerden değerlendirerek müdahale eder ve hizmetlere erişimini kolaylaştırır.

Sonuç olarak; üniversitelerde bulunan sosyal hizmet bölümleri ile bu alanda çalışmalar yürüten meslek örgütleri ve sivil toplum kuruluşları iş birliği yaparak, okul sosyal hizmeti alanının tanınmasını sağlamaya yönelik çalışmalar yürütmelidir. Teori ve pratikte alanın gelişmesi, bu noktadaki ihtiyaca dikkat çekmesi yönünden oldukça kıymetlidir. Bununla birlikte hali hazırda devam eden pilot çalışmalar geliştirilmeli ve Türkiye'deki

sayısı artırılmalıdır. Bu uygulamalar yürütülürken özellikle okuldaki rehberlik servisi başta olmak üzere tüm akademik kadro ile iş birliği ve paylaşım içinde bulunulmalıdır. Engelli bireylerin eğitim aldıkları kurumlardan biri olan rehabilitasyon merkezleri eğitim kalitesi bakımından bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Verilen eğitimin iyileştirilmesi ve standardizasyonun yapılması amacıyla denetlemeler gerçekleştirilmeli, ailelerle iş birliği yapılarak beklentileri değerlendirilmelidir. Ayrıca okul sosyal hizmeti alanında akademik çalışma yapmak isteyen kişilerin desteklenmesi ve bu konudaki literatürün geliştirilmesi, okullarda velilerin ve öğrencilerin katıldığı bilgilendirici toplantıların yapılması, Millî Eğitim Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile iş birliği içinde olunup görüşmelerin eş zamanlı olarak ilerletilmesinin bu alanın yaygınlaşmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

## KAYNAKÇA

- Aktaş E. (2010). Fiziksel Engelli Çocuk ve Ailesinin Evde Bakım Gereksinimine Işık Tutucu Araştırmaların Sistemik İncelemesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Alptekin, K. ve Akbaba, O. (2018). *Okul Sosyal Hizmeti Projesi*. Konya: Konya Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü.
- Altınparmak, M., & Nakiboğlu, M. (2005). Fen Bilimleri Eğitimi Lisans Üstü Tez Çalışmalarında Uygulanan Nitel ve Nicel Yöntemler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (17). 355-358.
- Arıcı, A., Artan, T., Çiçek, M., Özbek Y., & Özüçelik, D. N. (2017). Yaratıcı Dramanın Okul Tükenmişliği ve Öğrenci Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkisi. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 7 (4), 77-98.
- Babaoğlu, P. (2019). Engellilerin Karşılaştığı Toplumsal Sorunlar: Ankara'daki Sivil Toplum Kuruluşları Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 231-274.

- Besiri, A. (2009). Yoksulluk Ekseninde Engellilerin Eğitimi. *TBB* (83), 353-374.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi.
- Cenikli, B. (2019) Okul Sosyal Hizmeti Kapsamında Sosyal Desteğin Akademik Motivasyona Etkisi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
- Çetin, E. (2020). Türkiye’de Engelli Bireylerin Ulusal ve Uluslararası Sözleşmeler Bağlamında Eğitim Hakkına Erişimi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(53), 1111-1122.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2011). *Dünya Engellilik Raporu*. Malta: Dünya Sağlık Örgütü.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırma Dergisi*, 1(1). 62-80.
- Orhan, S. ve Özkan, E. (2020). Engelli Kadın Olmak. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1). 1-19.
- Öztabak, M. Ü. (2017). Engelli Bireylerin Yaşamdan Beklentilerinin İncelenmesi. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (9). 355-375.
- Sart, Z. H. (2016). *Engeli Olan Çocukların Türkiye’de Eğitime Erişimi: Analiz ve Öneriler*. İstanbul: İmak Ofset Basım Yayım.
- Tunç M. (2011). Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Yaşam Kalitesini Etkileyen Etmeler: Yenimahalle İlçesi Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
- Tunç, B. (2019) Türkiye’de Okul Sosyal Hizmetinin Hayata Geçirilmesini Önemi Üzerine Bir Araştırma, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
- Türnüklü. A (2000). Eğitim Bilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, (24). 543-559.
- Yaman, Ö. M. (2016). *Apaçi Gençlik, Gençlerin Toplumsal Davranış ve Yönelimleri: İstanbul’da Apaçi Altkültür Grupları Üzerine Nitel Bir Çalışma*, (7. Basım). İstanbul: Şenyıldız Matbaacılık.

- Yeşilkayalı, E. (2016). Okul Sosyal Hizmeti Uygulamasında Yaklaşım ve Model Örnekleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 135-152.
- Yeşilkayalı, E., & Meydan, S. (2017). Bir Ortaokul Özelinde Okul Sosyal Hizmeti İhtiyacının Belirlenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(53), 206-221.
- Yıldırım. A. ve Şimşek. H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (9. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüksel, A. N. (2020). Nitel Bir Araştırma Tekniği Olarak: Görüşme. *Social Sciences Studies Journal*, 547-552.